

Ryškiomis asmenybėmis ir įvykiais nužymėti dešimtmečiai

Lina SVALDENIENĖ

Estijos lietuvių bendruomenė neseniai minėjo 40-ies metų veiklos jubiliejų. Žvelgiant į tuos keturis dešimtmečius, iškyla keletas svarbiausių figūrų, formavusių lietuvių bendruomenės Estijoje gyvenimą, taip pat ir istoriniai įvykiai bei aplinkybės, lėmę lietuvių srautus į Estiją dar prieš kuriantis šiandieninei bendruomenei.

Iki šiuolaikinės bendruomenės

Lietuvos inteligentijos ir amatininkų kelio į dabartinę Estijos valstybės teritoriją pradžia galima laikyti 1583 m., kai Tartu buvo įkurta jėzuitų kolegija. Iš Vilniaus čia dėstyti ar dirbti kitų darbų vykdavo jėzuitai. Lietuviai Estijoje nuo seno turėjo inteligentišką tapatybę, ir XIX a. jų telkimosi centras išliko Tartu. Lietuvius Estijos universitete ir šį laikotarpį iki pat Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918-aisiais tyrinėjo ir knygą ta tema išleido istorikas prof. Antanas Tyla.

XIX a. lietuvių Estijoje būrys pasipildė tremtiniais – tai caras Nikolajus I po 1831 m. sukilimo trėmė jam nepalankius lietuvius į šiaurės provincijas, daugiausia Estiją. Padaugėjo ir studentų, mat sukilę lietuviai buvo nubausti ne tik tremtimis, bet ir Vilniaus universiteto uždarymu. Taip pat Rusijos valdžia uždarė ir Vilniaus medicinos-chirurgijos akademiją ir Dvasinę akademiją. Lietuvių inteligentijai studijoms teko rinktis artimiausius to meto universitetus, tarp jų patraukliausias buvo Dorpato (dabar Tartu) universitetas. 1802–1918 m. laikotarpiu Tartu universiteto studentų sąrašuose buvo 1438 lietuviai, iki 1880 m. tik apie pusę visų baigusių studijas lietuvių grįžo gyventi ir dirbti į Lietuvą.

Tartu formavosi Lietuvos medikų elitas: 1918 m. atkūrus Lietuvos valstybę ir 1922 m. atidarius Lietuvos universitetą, estiškas branduolys – Petras Avižonis, Jurgis Žilinskas, Vladas Lašas, Vladas Kuzma – sudarė Medicinos fakulteto profesūrą.

Buvusios draugijos

XIX a. pabaigoje Tartu įsikūrė lietuvių studentų draugija, porą metų jai vadovavo P. Avižonis – medicinos profesorius, aktyvus lietuvių kalbos puoselėtojas ir platintojas. Oficialiai Lietuvių Dorpatu studentų draugija, suvienijusi visus Tartu lietuvius, gyvavo 1906–1918 m. Ji vienijo 71 narį. Tarp Tartu universiteto studentų buvo ir gerai pažįstamų lietuvių asmenybių – Jonas Biliūnas, lietuvių teatro pirmeivis Juozas Vaičkus, Nepriklausomybės akto signataras Jokūbas Šernas.

Studentai platino lietuvišką spaudą, draugija turėjo aušrininkų, visuomenininkų, lietuvių kalbos pažinimo, muzikos ir dramos bei kitas kuopeles, patalpas, biblioteką ir kas dvi savaites rengė susirinkimus. Tartu lietuvių iniciatyva 1908 m. Vilniuje surengta pirmoji lietuvių studentų konferencija, o per I pasaulinį karą draugija Tartu suorganizavo Lietuvos pabėgėlių šelpimo komitetą.

Taip pat Estijoje gyveno ir dirbo kalbininkas Jonas Jablonskis, mokytojavęs Aleksandro gimnazijoje Revelyje. Jam Revelio periodas buvo labai reikšmingas. Kartu su P. Avižoniu jie parašė „Lietuviškos kalbos gramatiką“ – vieną reikšmingiausių lietuvių kalbos gramatikų.

Pora tūkstančių tautiečių

Pirmoji nestudentiška lietuvių draugija Estijoje įsteigta 1917 m. Revelio (dabartinio Talino) lietuvių draugija kėlė sau tikslą būti tiek moraliniu, tiek materialiniu ramsčiu vietos lietuviams. Užmojai buvo gana platūs – planuota įsteigti mokyklą, senelių pastogę, vaikų namus, biblioteką su skaitykla, valgyklą, arbatinę. Iš šio laikotarpio likęs vienintelis raštiškas dokumentas – prašymas Revelio labdaringai katalikų draugijai paremti 12 našlaičių, gyvenančių vaikų prieglaudoje.

Trečiaja lietuvių banga Estijoje laikomi pokario metais atvykę tremtiniai, kuriems nebuvo leista grįžti į Lietuvą. Statistiniai duomenys byloja, kad lietuvių skaičius ėmė augti apie 1955 m. ir nuo tada stabiliai laikėsi tarp dviejų ir pustrėčio tūkstančio iki 2000 metų.

Estijos lietuvių draugija įkurta 1980 m. Įkūrėja ir pirmoji pirmininkė – menotyrininkė Milda-Marija Trinskytė. 1990 m. kovą draugija buvo priimta į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę ir buvo pervadinta Estijos lietuvių bendruomene (ELB). 1995–2017 m. bendruomenei vadovavo Cecilija-Rasa Unt. 2017–2020 m. pirmininkavęs Vaidas Matulatis prikėlė ELB antram gyvenimui.

Pakylėjimas minint šimtmetį

Kaip pasakoja dabartinė Estijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Rita Kuzminienė, svarbiausi šiuolaikinės ELB istorijos momentai sutampa su dviem jai svarbiausių valstybių – Lietuvos ir Estijos – reikšmingiausiais įvykiais. „Manau, visi svarbiausi mūsų bendruomenės kertiniai momentai yra susiję su pačioje Lietuvoje ir Estijoje įvykusiomis permainomis ir lūžiais. Be abejo, tai Lietuvos bei Estijos nepriklausomybės atkūrimas, įstojimas į ES, NATO, – vardija R. Kuzminienė, – Pastaraisiais metais ypatingos reikšmės bendruomenės veiklai ir savimonei turėjo Lietuvos Respublikos atkūrimo šimtmetis. Būtent šimtmečio minėjimo metais mes išgyvenome ypatingą pakilimą, kurio aidą, drįstu teigti, jaučiame iki šiol.“

Estijos LB pirmininkės (iš kairės): Milda Marija Trinskytė, Rita Kuzminienė (dabartinė pirm.), Cecilija Rasa Unt

Įstojimas į dvi šalių gyvenimui reikšmingiausias tarptautines organizacijas, įvyko bendruomenei pirmininkaujant Cecilijai Unt. Daugiau kaip du dešimtmečius bendruomenei vadovavusi Cecilija Rasa Unt gimė 1939-aisiais Jurbarke. Po vidurinės baigimo Rasa Ivanauskaitė išvažiavo studijuoti į Vilnių. Tik baigusi lietuvių filologijos studijas, ištekėjo už esto Antso Unto ir persikraustė gyventi į Estiją. Lietuvių bendruomenės veikloje dalyvavo nuo pirmųjų jos įsteigimo dienų 1980-aisiais.

Lietuvai ir apie lietuvius

Kaip valdybos narė ir Estijos Tautybių forumo delegatė Rasa Unt dalyvavo Estijos „Rahvarinne“ ir Lietuvos Sąjūdžio suvažiavimuose, ketverius metus dirbo pirmojoje Lietuvos Vyriausybės nuolatinėje atstovybėje Taline.

Rasa Unt net keturis kartus vadovavo Estijos lietuvių delegacijai Pasaulio lietuvių sporto žaidynėse, keturis kartus atstovavo Estijos lietuviams Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimuose. 1997-aisiais Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume skaitė tezes apie Estijos lietuvių integraciją į Estijos visuomenę. R. Unt parašė daugiau kaip pusantro šimto straipsnių apie Estijos lietuvių bendruomenės gyvenimą ir veiklą, kurie buvo publikuoti tiek Estijos, tiek Lietuvos spaudoje, taip pat ir „Pasaulio lietuvių“. Filologė iš estų į lietuvių kalbą išvertė septynias grožinės literatūros knygeles vaikams.

2017-aisiais iš Rasos Unt bendruomenės vairą perėmęs Vaidas Matulatis įnešė gairių į ELB gyvenimą, o ir artėjantis Lietuvos valstybės šimtmetis neleido snūduriuoti. „Jautėme savo pareigą ir darėme viską, kas buvo mūsų jėgoms, kad Lietuva Estijoje taptų matoma. O padaryta buvo išties labai daug – Lietuvos trispalvės papuošė visuomeninį transportą, videosveikinimas buvo rodomas vieno didžiausių Talino prekybos centrų reklaminiame ekrane, Lietuvą pristatėme valstybinės televizijos rytinėje programoje, saulei tekant vasario 16 d. rytą giedojome himną ant Lietuvos ambasados laiptelių kartu su Estijos Vyriausybės nariais, – šiltai prisimena dabartinė bendruomenės pirmininkė. – Bendruomenei atsivėrė antrasis kvėpavimas. Tapome vienas kitam artimesni, labiau susitelkę ir jau žinome, ko norime.“

Estijos LB renginių akimirkos

Pagarba nusipelnusiems

Su lietuvių bendruomene Estijoje susiję darbai neliko nepastebėti: pirmieji Rasa Unt pagerbė estai, apdovanodami ją Estijos Respublikos gyventojų reikalų ministro padėka. 2004-aisiais aktyvioji išėivė apdovanota Lietuvos Respublikos ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Lietuvos Vyriausybės garbės aukso ženklas už nuopelnus jai padovanotas Estijos lietuvių bendruomenei švenčiant 25-erių metų jubiliejų. Tais pat metais buvo išleista Rasos Unt parengta knygelė „Lietuviai“. Ji buvo pirmoji iš estų moksleiviams skirtos serijos apie kitų tautybių žmones, gyvenančius Estijoje.

LR Seimo ir PLB komisijos pirmininkas A. Vinkus buvusiai ilgametei Estijos lietuvių bendruomenės pirmininkei Cecilijai Rasai įteikė Vyčio ženklą

Lietuva apdovanojo, be Cecilijos Rasos Unt, dar du Estijos lietuvius. Aleksandra Juozapėnaitė-Eesmaa pagerbta LDK Gedimino ordino Riterio kryžiumi, Pranas Mickevičius – ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi.

Pati Estijos lietuvių bendruomenė taip pat rado būdą pagerbti nusipelnčius savo narius. 1995 m. liepos 17-ąją, Pasaulio lietuvių vienybės dieną, Tiurio (Tūri) miestelio gyventojui Kazimierui Truškauskui suteiktas pirmasis ELB garbės nario vardas. K. Truškauskas – tarpukario Lietuvos karininkas, 18 metų išbuvęs tremtyje. Tiuryje stovi ir specialiai jam skulptoriaus Dominyko Čiapo sukurtas unikalus ažuolinis koplytstulpis, kokių Estijoje daugiau nepamatysi.

Estijos LB archyvo, Edgaro Šlykovo nuotr.

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

